

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VI св. 1—2

БЕОГРАД 1954

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О синтаксичкој конструкцији са свезицом <i>што</i>	1
2. М. Стевановић: Акцент трпног придева	7
3. Св. Георгијевић: О конструкцији <i>види му се</i>	20
4. Д-р А. Ђ. Костић: О потребама стручних терминологија	26
5. Св. Марковић: Положај замјеничке енклитике у вези са напредном употребом инфинитива и презента са свезицом <i>да</i>	33
6. М. С. Московљевић: Како треба изговарати и разумети Његошев стих „Чудна попа, јади га не били“?	41
7. Милимир Дражић: Језичка ситуација у Норвешкој	46
8. М. С. Лалевић: О језику у преводу два страна филма.	51
9. Језичке поуке	58

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Научна Ривита

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1954

Штампа Графичко предузеће „Академија“ - Београд, Космајска ул. бр. 28

АКЦЕНАТ ТРПНОГ ПРИДЕВА

Када се говори о овоме акценту у односу на акценат осталих глаголских облика, за њ се обично каже да је најсроднији с акцентом радног глаголског придева. И то је несумњиво тачно. Али је он свакако нешто сложенији, а опет уједначенији и устаљенији од овога. У непосредно претходном броју НЈ (V, 9—10) видели смо да радни придев углавном има двојак акценат: онај, наиме, који има инфинитив, од чије основе се изводи, или пак првосложни силазни акценат, који се у сложених глагола превлачи на први слог префикса а при том не мења природу своју.

Трпни придев већине глагола такође има један или други од ових акцената, али се овај облик по акценту врло често слаже и с презентом. Осим тога, акценат овога облика, презента и инфинитива заједнички је у великог броја глагола, а међу њима је знатно мање оних чији се трпни придев, када се презент и инфинитив разликују по акценту — слаже с овим последњим обликом. И карактеристика акцената трпног придева ће бити тачнија ако за њ кажемо да се овај облик најчешће слаже с презентом, да је само у малог броја глагола који се презентом и инфинитивом овде разликују трпни придев једнак с инфинитивом, да од неких глагола, без обзира да ли у презенту и инфинитиву имају исти или различит акценат — овај облик, каогод аорист у 2 и 3 л. једине већине глагола и радни придев нешто мањег броја њих, има силазни акценат на првом слогу и простих и сложених глагола. И, најзад, трпни придев једних глагола, у већини његових облика, по акценту се разликује и од облика од чијих основа се изводи и од свих осталих глаголских облика.

Ако само потсетимо на то да се трпни придев гради и од основе презента и од основе инфинитива, као

и да он иде међу оне перфекатске облике на које је знатног утицаја имао прастари имперфект, који се сачувао у данашњем облику 2 и 3 л. ј. аориста (в. код А. Белића, Постањак прасловенске глаголске системе. — Глас СКАН, 164, стр. 17), неће нам бити тешко закључити да је порекло разноликом акценту овог облика у различним основама његовим. Али одмах пада у очи да су се и овде, као и у осталим глаголским облицима, првобитни акценатски односи знатно пореметили. Отуда, рецимо, није мали број примера с презентским акцентом у трпном придеву и када се он гради од основе инфинитива. А трпни придеви који се изводе од ове основе имају, и то доста често, и акценат старог имперфекта (тј. 2 и 3 л. ј. аориста). И зато је данас несразмерно мали број трпних придева с инфинитивним акцентом у односу на све оне који се граде од основе инфинитива. Тај је број нарочито мали ако не узимамо у обзир глаголе који и у презенту и у инфинитиву имају исти акценат. Ради потпуније прегледности ми ћемо ипак трпне придеве ових последњих глагола обухватити типом инфинитивног акцента.

I а) Глаголи свих врста промене који као прости имају силазне акценте у инфинитиву, изузимајући глаголе с једнословном основном на самогласник, без обзира на то да ли им је такав или друкчији акценат презента, — у трпном придеву имају исти акценат, који се у сложених глагола, опет као у инфинитиву, преноси на непосредно претходни слог префикса у виду ` (краткоузлазног акцента):

јџден-јџдена-јџдено-јџдени-јџдене-јџдена и џзјџден-џзјџдена, ... џзјџдени ... (као јџсџи и џзесџи); дџжен-дџжена и пџдижџен, пџдижџена (као дџђи и пџдиђи); вџжен-вџжена и пџрџвржџен-пџрџвржџена (као вџђи и пџрџврђи); гџрџжен-гџрџжена и џдџрижџен и џдџрижџена (као гџрџсџи и џдџригџсџи); кџрџден-кџрџдена и уџкраден-уџкрадена (као кџрџсџи и уџкрасџи); сџчен-сџчена и пџсџечен-пџсџечена (као сџђи и пџсеђи); пџрџџден-пџрџџдена и дџпџреден-дџпџредена (као пџрџсџи и дџпџресџи); јџхџан-јџхџана и уџзџахџан-уџзџахџано (као јџхџаџи и уџзџахџаџи); рџзџан-рџзџана и пџрџрезџан пџрџрезџана (као рџзџаџи и пџрџрезџаџи); пџрџзновџан-пџрџзновџана и дџшпџрџзно-*

вдн-дшпразнована (као *празноваши* и *дшпразноваши*); *правддн-правдана* и *дшправддн-дшправдана* (као *правдаши* и *дшправдаши*); *слушдн-слушана* и *дшслушдн-дшслушана* (као *слушаши* и *дшслушаши*); *иджен-иджена* и *ндгажен-ндгажена* (као *идзиши* и *ндгазиши*); *виђен-виђена* и *превиђен-превиђена* (као *видеши* и *превидеши*); *пдмђен-пдмђена* и *упдмђен-упдмђена* (као *пдмђиши* и *упдмђиши*).

Овакав акценат у свих ових и других глагола њихова типа налазимо код Даничића. А такав је у већине њих и у свим говорима који чине основицу књижевног језика. Само од неколико глагола с основом на сугласник, као што су глаголи: *јдсти* (- *јдџм*), *сџћи* (- *сџџм*), и *прдсти* (- *прдџм*) трпни придев у неким од ових говора по акценту се изједначио с трпним придевом глагола типа *плдсти-плдштм* (исп. ниже); трпни придеви: *јден-јдена-јдџно* и *изјден-изјдена*, *сџчен-сџчена* и *посџчен-посџчена*, *прден-прдена* и *опрден-опрдена* данас нису мање обични с овде означеним него с акценатом инфинитива.

б) Вишесложни глаголи са ' (краткоузлазним акценатом) на слогу који није непосредно пред крајњим слогом основе инфинитива а са истим акценатом на истом слогу и у презенту не разликују се, уствари, од сложених с глаголима двосложне основе и са " или ^ на првом слогу; они, каогод и ови, ма кога типа промене били, у трпном придеву такође имају акценат инфинитива (разуме се и презента):

забџекнуш-забџекнуша (као *забџекнуши* и *забџекнџм*), *ондсвеснуш-ондсвеснуша* (као *ондсвеснуши* и *ондсвеснџм*), *зидшовлен-зидшовлена* (као *зидшовиши* и *зидшовџм*), *обдгађен-обдгађена* (као *обдгашиши* и *обдгаштм*), *забдравлен-забдравлена* (као *забдравиши* и *забдравџм*), *забџежен-забџежена* (као *забџежиши* и *забџежџм*), *укдлуђлен-укдлуђлена* (као *укдлуђиши* и *укдлуђџм*), *осдкађен-осдкађена* (као *осдкашиши* и *осдкаштм*), *удршачен-удршачена* (као *удршачиши* и *удршачџм*), *закдлуђерен-закдлуђерена* (као *закдлуђериши* и *закдлуђерџм*), *осирдмашен-осирдмашена* (као *исирдмашиши* и *осирдмашџм*), *одобрдвољен-одобрдвољена* (као *одобрдвољиши* и *одобрдвољџм*), *уђуђушкдн-уђуђушкдана* (као *уђуђу-*

шкаши и уљуљушкѣм), изударѣн-изударѣна (као изудараши и изударѣм), жѣгосѣн-жѣгосѣна (као жѣгосаши и жѣгосѣм), крунисѣн-крунисѣна (као крунисаши и крунишѣм), калѣјисѣн-калѣјисѣна (као калѣјисаши и калѣјишѣм), окалѣјисѣн-окалѣјисѣна (као окалѣјисаши и окалѣјишѣм), калдрмисѣн-калдрмисѣна (као калдрмисаши и калдрмишѣм), шесѣѣрисѣн-шесѣѣрисѣна (као шесѣѣрисаши и шесѣѣришѣм), прешесѣѣрисѣн-прешесѣѣрисѣна (као прешесѣѣрисаши и прешесѣѣришѣм), дѣсешковѣн-дѣсешковѣна (као дѣсешковаши и дѣсешкујѣм), кѣшшиговѣн-кѣшшиговѣна (као кѣшшиговаши и кѣшшигујѣм), ђдликовѣн-ђдликовѣна (као ђдликоваши и ђдликујѣм).

в) И глаголи са ' (дугоузлазним акцентом) на било којем слогу инфинитива којему одговара непромењен акценат на истом слогу презента, као у глагола:

шрѣсѣши-шрѣсѣм, вући-вучѣм, шући-шучѣм, обући-обучѣм, наджѣвѣши-наджѣвѣм, прешрѣѣши-прешрѣѣм, ушшѣѣдеши-ушшѣѣдѣм, залудѣши-залудѣм, узнавидѣши-узнавидѣм, замрзѣши-замрзѣм, зайѣрложѣши-зайѣрложѣм —

у трпном придеву такође имају овај акценат:

шрѣсен-шрѣсѣна и ошрѣсен-ошрѣсѣна, вучен-вучѣна и повучен-повучѣна, шучен-шучѣна, обучен-обучѣна, наджѣвѣљен-наджѣвѣљѣна, прешрѣѣљен-прешрѣѣљѣна, ушшѣѣђен-ушшѣѣђѣна, залудѣљен-залудѣљѣна, узнавиђен-узнавиђѣна, замрзѣљен-замрзѣљѣна, зайѣрложѣљен-зайѣрложѣљѣна, ѣлѣвљен-ѣлѣвљѣна, оѣлѣвљен-оѣлѣвљѣна.

Број глагола с овим односом акцента у инфинитиву и презенту није тако велики, а нарочито је међу њима мало прелазних глагола, и отуда је релативно мали број трпних придева с оваквим акцентом. Пада у очи да су ово или глаголи с инфинитивном основом на сугласник или пак они који у основи презента имају вокал *и*. Међу овим последњима има и таквих који могу бити и прелазни и непрелазни, само што као прелазни припадају другом акценатском типу — у презенту, наиме, имају \sim на одговарајућем или ' на непосредно претходном слогу [*сладиши-сладѣм* значи: бити у извесној мери сладак, одавати од себе сласт, а *сладиши / сладѣм* — заслађивати (нешто); *шужѣши-шужѣм* значи

јадиковаши, нарицаши, а шўжииши-шўжѝм — оптуживати итд., исп. и Ђ. Даничића, Српски акценти, 138]. У вези с овим потребно је указати да међу овима има и глагола који су у презенту сачували акценат основног глагола: *ушáјаши* или *ушáјиши*, — *ушáјѝм* (као прост непрелазни глагол *шáјаши* односно *шáјиши-шáјѝм* значи не давати гласа од себе). У трпном придеву, међутим, акценат је пренесен, као у овоме облику и презенту осталих глагола овога типа: *ушáјен-ушáјена, као ойшўжен и ойшўжена, према ойшўжѝм од ойшўжиши*).

II а) Глаголи у којих дугоузлазном акценту инфинитива одговара $\bar{\text{~}}$ (дугосилазни) на истом или $\bar{\text{`}}$ (краткоузлазни) на непосредно претходном слогу презента чине посебни тип акцента трпног придева, чија је одлика у томе што се он редовно слаже с презентом, без обзира на то од које се основе овај облик гради и у коме се положају његов акценат налази:

йѝсáн-йѝсáна и найѝсáн-найѝсáна (као *йѝшѝм* и *найѝшѝм*, према *йѝсáши* и *найѝсáши*); *вѝзáн-вѝзáна и прѝвѝзáн-прѝвѝзáна* (као *вѝжѝм* и *прѝвѝжѝм*, према *вѝзáши* и *прѝвѝзáши*); *кáзáн-кáзáна и прѝкáзáн-прѝкáзáна* (као *кáжѝм* и *прѝкáжѝм*, према *кáзáши* и *прѝкáзáши*); *њѝхáн-њѝхáна и одњѝхáн-одњѝхáна* (као *њѝхáм*, одн. *њѝшѝм* и *одњѝхáм* (према *њѝхáши* и *одњѝхáши*); *йзвѝкáн-йзвѝкáна* (као *йзвѝчѝм*, према *вѝкáши-вѝчѝм*); *дѝрнѝш-дѝрнѝша* (као *дѝрнѝм* од *дѝрнѝши*), *крѝнуш-крѝнуша* и *пóкрѝнуш-пóкрѝнуша* (као *крѝнѝм* и *пóкрѝнѝм*, према *крѝнуши* и *пóкрѝнуши*); *уѝрѝгнуш-уѝрѝгнуша* (као *уѝрѝгнѝм* од *уѝрѝгнуши*); *ошшкрѝнуш-ошшкрѝнуша* (као *ошшкрѝнѝм* од *ошшкрѝнуши*), *зáгрнѝш-зáгрнѝша* (као *зáгрнѝм* од *зáгрнѝши*); *кáзѝвáн-кáзѝвáна и пóкáзѝвáн-пóкáзѝвáна* (као *кáзујѝм* и *пóкáзујѝм*, према *кáзѝвáши* и *пóкáзѝвáши*); *зайѝшкѝвáн-зайѝшкѝвáна* (као *зайѝшкѝвујѝм* од *зайѝшкѝвáши*); *йѝшáн-йѝшáна* и *уѝйшáн-уѝйшáна*, као *йѝшáм* и *уѝйшáм*, према *йѝшáши* и *уѝйшáши*); *свѝрáн-свѝрáна* и *ошсвѝрáн-ошсвѝрáна* (као *свѝрáм* и *ошсвѝрáм*, према *свѝрáши* и *ошсвѝрáши*); *врѝђáн-врѝђáна* и *йзврѝђáн-йзврѝђáна* (као *врѝђáм* и *йзврѝђáм*, према *врѝђáши* и *йзврѝђáши*); *шўжен-шўжена* и *ойшўжен-ойшўжена* (као *шўжѝм* и *ойшўжѝм*, према

шен-пѣкошена (као *кѣсѣм* и *пѣкосѣм*, према *кѣсиши* и *пѣкодсиши*); *жѣњен-жѣњени* и *ѣжењен-ѣжењени* (као *жѣнѣм* и *ѣженѣм*, према *жѣниши* и *ѣжѣниши*); *рѣђен-рѣђена* и *прејѣрођен-прејѣрођена* (као *рѣђѣм* и *прејѣродѣм*, према *рѣђиши* и *прејѣорѣдиши*); *блајѣсловљен-блајѣсловљена* (као *блајѣсловѣм* од *блајѣслѣвиши*).

в) А и не само глаголи са показаним односом презентског и инфинитивног акцента него и глаголи с односом основа *ш*: *ш*, и ако у презенту имају исти акцент који у инфинитиву, као *лѣмиши-лѣмѣм*, *иѣјиши-иѣјѣм*, *крѣшиши-крѣшѣм*, *пѣјиши-пѣјѣм*, *учиши-учѣм*, — у трпном придеву имају акцент као и глаголи из непосредно претходне тачке; место узлазног у овом облику, као *прости*, имају краткосилазни: *лѣмљен-лѣмљена*, *крѣштен-крѣштена*, *иѣјен-иѣјена* и *учен-учена*. А у њихових сложених је' (краткоузлазни акцент) на непосредно претходном слогу префикса, тачно као у презенту: *пѣломљен пѣломљена*, *пѣкрѣштен-пѣкрѣштена*, *уѣјен-уѣјена*, *научен-научена*, *избројен-избројена*, *пѣшољен-пѣшољена*, *уловљен-уловљена*, *пѣдложен-пѣдложена*, *зѣробљен-зѣробљена*, *пѣшошен-пѣшошена*, као: *пѣломѣм*, *пѣкрѣшѣм*, *уѣјѣм*, *научѣм* итд.

III а) Од глагола пак с основом инфинитива на *а* и краткоузлазним акцентом на непосредно претходном слогу, имали они у презенту на томе слогу исти или краткосилазни акцент, — трпни придев се по акценту разликује и од инфинитива и од презента; овај облик тих глагола има редовно силазни акцент на првом слогу простих глагола, а тај се акцент у сложених скоро увек преноси на први слог њихова префикса. Овај првосложни акцент у томе облику имају и *прости* и сложени глаголи с једносложном основом на било који самогласник, уколико број слогова основе код њих остаје непромењен и у облику м. р. јединине трпног придева:

дѣш и *прѣдѣш-прѣдѣша-прѣдѣшо-прѣдѣши*, *зѣвѣн* и *прѣзѣвѣн-прѣзѣвана*; *брѣн* и *убрѣн-убрѣна*, *ирѣн* и *дирѣн-дирѣна*; *знѣн* и *пѣзнѣш-пѣзнѣша*, *прѣзнѣш-прѣзнѣша*, *уѣознѣш-уѣознѣша*, *кѣлѣш* и *уѣкѣш-уѣкѣша*, *прѣсѣрѣш-прѣсѣрѣша*, *рѣзѣсѣрѣш-рѣзѣсѣрѣша*, *зѣпѣш-зѣпѣша*, *пѣдѣш-пѣдѣша*, *ѣш-пѣчѣша*, *уѣзѣш-уѣзѣша*, *ѣбузѣш-ѣбузѣша*, *пѣдуѣрѣш-пѣдуѣрѣша*,

*дшеш-дшеша, прѣошеш-прѣошеша, ђбасуш-ђбасуша, ирдсуш-ирдсуша, љзасуш-љзасуша, рѢзайеш-рѢзайеша, нѢдуш-нѢдуша*¹.

О пореклу прастарих силазних акцената у облицима трпног придева ових глагола, поред њихова доследног преношења на први слог префикса сложених глагола уз чување непромењене природе, сведочи још и понекад друкчији акценат у облицима простих глагола у којима се број слогова повећава, тј. у ж. и ср. р. једн. и сва три рода множине. Даничић, истина, даје акценат: *знѢна* и *знѢша*.² Такав је акценат овога облика и у већини говора с четвороакценатском системом нашег књижевног језика. Па не само од овог него и од глагола: *дѢши*, *брѢши*, *ирѢши* и сл. акценат трпног придева је и у свим осталим облицима као и у м. р. једнине (*ДѢша* је наредба за општи покрет; *ДѢно* у Београду дне...; Ништа не вреде јер су *брѢне* по киши; Кошуља му није *ирѢна* богзна откад). Али у неким говорима на југозападу који свакако улазе бар у ширу, а гдекоји и у ужу основицу књижевног језика, према м. рода једнине имамо осталих облика трпног придева. За дубровачки, прчањски и озринићки, додуше, имамо потврду да се овде потпуно слажу с Вуковим акцентом³. Али нам је сасвим познато, а то смо и нарочито проверили, да је у другим неким говорима (у већини црногорских, напр., и у неким херцеговачким), у свим облицима у којима се број слогова увећава самогласником наставка, акценат баш на наставку: *дѢша-дѢшо*, *дѢши*, *дѢше*, *дѢша* (односно *дѢшѢ*, *дѢшѢ*, *дѢшѢ*, *дѢшѢ*, *дѢшѢ* — у говорима који не знају за најновије повлачење акцента за један слог према почетку), *брѢна-брѢно*, *ирѢна-ирѢно*, — дакле, на крајњем слогу, на који је у давној прошлости доспео по закону (Де Сосирову) о преношењу изворно силазних акцената. Старина је, значи, у ономе што налазимо у овим гово-

¹ Овде наведени вишесложени глаголи сви су сложени с једносложним простим, иако се данас већина више њих не осећају таквим.

² Српски акценти 1925, стр. 105.

³ М. Rešetar, Die Serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten, Wien, 179.

рима, а \sim (дугосилазни акценат) тих облика, какав је, реко-
смо, много чешћи у млађим говорима, добивен је касније и,
свакако, морфолошким путем.¹

Овакав акценат који се сачувао у облика некадашњег
имперфекта (данашње 2 и 3 л. ј. аор.) као и у неким случа-
јевима облика који су се на њ наслањали (а то су, како и
по данашњем њихову акценту можемо закључити, радни и
трпни глаголски придев) налазимо, рекли смо, у трпних при-
дева свих; боље рећи, скоро свих вишесложних глагола с
основом инфинитива на *a* и краткоузлазним акцентом на
непосредно претходном слугу:

др̄ан-др̄ана и *уз̄ор̄ан* (према: *др̄аши-др̄ем* и *уз̄ор̄аши-уз̄о-
р̄ем*); *л̄д̄д̄ан-л̄д̄д̄ана* и *д̄л̄од̄ан-д̄л̄од̄ана* (према *л̄д̄даши-
л̄д̄ђем* и *о̄л̄д̄даши-о̄л̄д̄ђем*); *з̄д̄бан-з̄д̄бана* и *п̄д̄з̄обан-
п̄д̄з̄обана* (према: *з̄д̄баши-з̄д̄бљем* и *п̄з̄д̄баши-п̄з̄д̄обљем*);
л̄д̄к̄ан-л̄д̄к̄ана и *п̄д̄лок̄ан-п̄д̄лок̄ана* (према: *л̄д̄каши-л̄д̄ч̄ем*
и *п̄од̄локаши-п̄д̄лоч̄ем*); *м̄еш̄ан-м̄еш̄ана* и *ӣс̄ир̄ем̄еш̄ан-ӣс̄ир̄е-
м̄еш̄ана* (према: *м̄еш̄аши-м̄еш̄ем* и *ӣс̄ир̄ем̄еш̄аши-ӣс̄ир̄е-
м̄еш̄ем*); *ш̄д̄сан-ш̄д̄сана* и *д̄ш̄ес̄ан-д̄ш̄ес̄ана* (према: *ш̄д̄саши-
ш̄д̄ш̄ем* и *о̄ш̄д̄саши-о̄ш̄еш̄ем*) — II и V врста;

к̄д̄в̄ан-к̄д̄вана и *п̄д̄ш̄ков̄ан-п̄д̄ш̄ков̄ана* (према *к̄д̄ваши-
к̄ӯјем* и *п̄ош̄к̄д̄ваши-п̄д̄ш̄кӯјем*), *ш̄р̄д̄в̄ан-ш̄р̄д̄вана* и *д̄ш̄ро-
ван-д̄ш̄рована* (према: *ш̄р̄д̄ваши-ш̄рӯјем* и *о̄ш̄р̄оваши-
д̄ш̄рӯјем*), *к̄ӯџ̄ов̄ан-к̄ӯџ̄ована* и *п̄д̄кӯџ̄ов̄ан-п̄д̄кӯџ̄ована* (пре-
ма *кӯџ̄оваши-кӯџ̄ӯјем*) и *п̄окӯџ̄оваши-п̄окӯџ̄ӯјем*), *вр̄-
бов̄ан-вр̄бована* (према: *вр̄б̄оваши-вр̄бӯјем*), *ш̄р̄гов̄ан-ш̄р̄го-
вана* и *п̄д̄ш̄р̄гов̄ан-п̄д̄ш̄р̄гована* (према: *ш̄р̄г̄оваши-ш̄р̄гӯјем*
и *п̄ош̄р̄г̄оваши-п̄ош̄р̄гӯјем*), *п̄с̄д̄в̄ан-п̄с̄д̄вана* и *д̄п̄сов̄ан-д̄п̄-
сована* (према: *п̄с̄д̄оваши-п̄сӯјем* и *о̄п̄с̄д̄оваши-д̄п̄сӯјем*), *сн̄д̄-
в̄ан-сн̄д̄вана* и *д̄снов̄ан-д̄снована* (према: *сн̄д̄оваши-сн̄ӯјем*
и *о̄снов̄оваши-д̄сн̄ӯјем*) — IV вр.;

п̄р̄ан-п̄рана и *п̄рд̄игр̄ан-п̄рд̄игр̄ана* (према: *п̄раши-
п̄р̄ам* и *п̄роп̄раши-п̄р̄д̄игр̄ам*), *ч̄еш̄љ̄ан-ч̄еш̄љ̄ана* и *д̄че-
ш̄љ̄ан-д̄чеш̄љ̄ана* (према: *ч̄еш̄љаши-ч̄еш̄љ̄ам* и *о̄ч̄еш̄љаши-
д̄чеш̄љ̄ам*), *ч̄иш̄ан-ч̄иш̄ана* и *п̄рд̄чиш̄ан-п̄рд̄чиш̄ана* (према:

¹ Исп. објашњење таквог акцента одговарајућих облика радног гла-
голског придева (НЈ, књ. V н. с., стр. 309).

чишати-чишам и *прочитати-прочитам*), *мџан-мџана* и *намошан-намошана* (према: *мџати-мџам* и *намошати-намошам*), *дружан-дружана* и *наоружан-наоружана* (према: *оружати-оружам* и *наоружати-наоружам*), *кџмишан-кџмишана* и *џкомишан-џкомишана* (према: *комјшати-комјшам* и *окомјшати-окомјшам* — VI вр.

Што у штокавским говорима на југозападу, и не само у тим говорима, старијег (зетског) типа, већ и у понеким од оних што улазе и у најужу основицу књижевног језика од неколико глагола с односом основа *a* (у инф.): *e* (у през.) наилазимо на трпне придеве са " на првом слогу само простих глагола, док с њима сложени на префиксу имају ', према: *дџран-џодџран*, према: *клџан-џсклџан*, према: *крџан-џкрџан*, према: *џрџан-џџрџан*, — томе ваља тражити објашњење у тенденцији ка све већем једначењу акцента трпног придева с акцентом презента. Двојак акценат глагола овога типа промене имамо, уосталом, и у аористу (2 и 3 л. једн.) и радном придеву, само што су случајеви отступања од првосложног силазног акцента и простих и сложених глагола у ова два облика, можемо рећи, општија појава¹. Ово отступање акцента код трпних придева обухватило је, међутим, како смо истакли, само неке наше говоре, а о њему се, осим тога, може говорити једино када су глаголи сложени, јер прости и у презенту имају силазни акценат, а трпни се придев овде, рекосмо, слаже с презентом, а не, као аорист и радни придев, с инфинитивом.

IV а) Глаголи једносложних основа на самогласник од којих се и облик трпног придева м. рода увећава за један слог, од којих се, тј., овај облик гради наставком *ен* а између тог наставка и основе, како је познато, развијају прелазни глас *в* или *ј*, са још неким глаголима, — чине посебни акценатски тип трпног придева. У овоме облику тих глагола према краткосилазном акценту на коренову слогу облика м. р. једине имамо такав акценат на наставку *ен* у ж. и ср. роду једине и у сва три рода множине, а исти

¹ В. Ђ. Даничић, Српски акценти, стр. 177—178; а исп. и Наш језик, књ. V н. с., стр. 259 и 314-315.

акценти, наравно, остају на истим слоговима и сложених глагола:

чувен-чувѐна-чувѐно-чувѐни-чувѐне-чувѐна (од *чу̀ши-чу̀јѐм*), *ши́вен-шивѐна* и *сашивен-сашивѐна* (од *шѝши-шѝјѐм* и *са̀шиши-са̀шијѐм*), *и́ијен-и́ијѐна* и *иси́ијен-иси́ијѐна* (од *ѝиши-ѝијѐм* и *ѝсиши-ѝсијѐм*), *би́јен-би́јѐна* и *изби́јен-изби́јѐна* (од *бѝши-бѝјѐм* и *ѝзбиши-ѝзбијѐм*); *ли́вен-ливѐна* и *изли́вен-изливѐна* (од *лѝши-лѝјѐм* и *ѝзлиши-ѝзлијѐм*), *млѐвен-млѐвѐна* и *самлѐвен-самлѐвѐна* (од *млѐ̀ши-млѐ̀ѐм* и *са̀млѐши-са̀млѐѐм*).

Па не само прости и од њих сложени глаголи с оваквим начином грађења трпног придева него и вишесложни глаголи који према себи немају простих или се данас више и не осећају као сложени — знају једино за овакав акценат трпног придева:

добивен-добивѐна (од *до̀биши-до̀бијѐм*); *обу́вен-обувѐна* (од *о̀буши-о̀бујѐм*); *за̀йодѐвен-за̀йодѐвѐна* (од *за̀йодѐсти-за̀йодѐнѐм*) итд.

б) Истог акценатског типа је и трпни придев глагола једносложне основе на сугласник са ¹инфинитива, без обзира на то да ли они и у презенту имају тај исти или ²(краткосилавни акценат);

од <i>бо̀сти-бо̀дѐм</i>	трпни придев је:	<i>бо̀ден-бо̀дѐна</i>
„ <i>забо̀сти-забо̀дѐм</i>	„ „	„ <i>забо̀ден-забо̀дѐна</i>
„ <i>дово̀сти-дово̀дѐм</i>	„ „	„ <i>дово̀ден-дово̀дѐна</i>
„ <i>гребѐсти-гребѐм</i>	„ „	„ <i>гребѐн-гребѐна</i>
„ <i>огребѐсти-огребѐм</i>	„ „	„ <i>огребѐн-огребѐна</i>
„ <i>мѐсти-мѐѐм</i>	„ „	„ <i>мѐшен-мѐѐна</i>
„ <i>по̀мѐсти-по̀мѐѐм</i>	„ „	„ <i>по̀мѐшен-по̀мѐѐна</i>
„ <i>и́лѐсти-и́лѐѐм</i>	„ „	„ <i>и́лѐшен-и́лѐѐна</i>
„ <i>рѐћи рѐчѐ и</i>	„ „	„ <i>рѐчен-рѐчѐна</i>
„ <i>и́орѐћи-и́орѐчѐм</i>	„ „	„ <i>и́орѐчен-и́орѐчѐна</i> .

У неким говорима и глаголи с односом основа *е*, а понеки и с основом на *и* (у инфинитиву): *и* (у презенту) и краткоузлазним акцентом на слогу непосредно пред наставком за основу инфинитива, као што су глаголи: *жѐлѐсти-жѐлѐм*, *и́дрѐсти-и́дрѐм*, *благослѐвисти-благослѐвѐм*, такође иду

у овај тип акцента трпног придева. За овај облик првог глагола Даничић мисли (значи, није сасвим сигуран) да је његов акценат: *жѣљен-жѣљѣна-жѣљѣно*; за други се позива на П. Будманија, који у својој граматици даје: *гѣрен-горѣна-горѣно* (в. Српске акценте, стр. 129); а за трећи опет (у сад нав. делу, стр. 151) тврди да је „обичније старо *благослѣвен-благослѣвѣна*” него *благд-словљен*, али је сасвим тачна Московљевићева напомена (у Јужнословенском филологу VII, стр. 39) да је такав акценат овог последњег везан за његову употребу у служби обичног придева. И иначе је познато да се трпни придев ових и сличних глагола употребљава погдегде с оваквим акцентом. Али у говорима с најновијом, четвороакценатском системом овај облик глагола о којима је реч има акценат који смо горе (у тач. II в.) означили као карактеристичан за глаголе *и*: *и* основа с ` на претпоследњем слогу: *жѣљен-жѣљѣна*¹ и *ужѣљен-ужѣљѣна*, као *лѣмљен-лѣмљѣна* и *пѣломљен-пѣломљѣна*. Ово на првом месту, а затим и несигурност Ђ. Даничића у акценат какав он сам означава говори више у прилог давања преимућства овоме другом акценту.

Овде ћемо истаћи још прилично познату иначе чињеницу да је у примера с различитим акцентом у облику м. рода једн., с једне, и у осталим облицима трпног придева, с друге стране, када се употребљава придевски и у одређеном виду — акценат увек на првом слогу основе: *чѣвенї* јунак, *чѣвенā* уметница, *исїїјѣнā* лица, *лївенѣ* гвожђе, *одѣвенї*м и *обувенї*м је лако, *самлѣвенā* кафа, *плѣшенѣ* чарапе итд.

¹ М. Решетар за дубровачки и озринићи говор даје примере: *изгѣрјен-изгорјѣно*, *учињен-учињѣно*, *зачињен-зачињѣно*, *изгубљен-изгубљѣно*, *узгѣрен-узгојѣно* и *благослѣвен-благослѣвѣно*, док за *жѣљен-жѣљѣно* изричито наглашава да се са овде означеним акцентом употребљава и у ова два и у прчањском говору (Die serbokroatische Betonung, 180); а Г. Ружичић за пјеваљски наводи: *чињен-чињѣна*, *начињѣна* и *учињѣна* и *кршћен-кршћѣна*, поред *кршћен-кршћѣна*, *пѣкршћен*, *пѣкршћѣн* и сл. (Српски дијалектолошки зборник III, стр. 172). У поцерском и пивско-дробњачком познати су трпни придеви простих ових глагола само с краткосилазним акцентом који се у сложених преноси на префикс као краткоузлазни (в. код М. Московљевића, у Јужнословенском филологу VII, 29, и Ј. Вуковића, у Дијалектолошком зборнику X, стр. 374).

Као на елеменат који је тесно везан с акцентом ваља, најзад, указати и на дужине облика трпног придева. Ово је нарочито зато потребно што у погледу чувања тих, као и других уосталом, дужина у нашем језику наилазимо на велику неуједначеност. Ујједним говорима (онима на истоку, углавном) те су дужине све ређе, а у другима (у штоковским говорима на југозападу) доследно се чува дужина крајњег слога трпног придева у свих глагола с основама на *ну* и на *а*.¹ Има и говора у којих је чак наставак *ен* под дужином. Али и поред тога што је ово забележено и у једном говору Вукова краја², њу Вуков језик, можемо бити сигурни, није познавао, јер је Даничић није означио. А и не само да ту код њега нема дужине него је нема ни у глагола на *ну* уколико овоме наставку непосредно претходи дуги слог. Значи да је у Вукову језику крајњи слог трпног придева на *ну* био дуг само иза кратких, а не и иза дугих вокала: *дѣгнуш-дѣгнуша* и *пѣдигнуш-пѣдигнуша*, а *крѣгнуш-крѣгнуша* и *пѣкрѣгнуш-пѣкрѣгнуша*). Редовно су имали дужину крајњег слога и трпни придеви с првосложним акцентом и простих и сложених глагола, као и трпни придеви свих глагола с вокалом *а* у основи инфинитива. А ово стање дужина трпног придева Вукова језика, које је тачно претстављено у Даничићевим Акцентима, можемо узети за образац класичног изговора у нашем савременом језику.

М. Стевановић

¹ Између осталог в. М. Решетара, нав. дело, стр. 178—181; Г. Ружицића, нав. 171—172; М. Стевановића, Систем акц. у пиперском говору, Дијал. зб. X, 161 и Ј. Вуковића, исто, стр. 371—373.

² М. Московљевић, Акценти поцерског говора. — Јужносл. филолог VII, стр. 38-39.